

HALK MÜSİKİSİ

Halk arasında
geleneksel olarak yaşayan,
çoğunluğunu anonim eserlerin
teşkil ettiği müzik.

Öncelikle köy ve kasabalarda, şehirlerin civarında yaşayan halkın müzikisi olup onların ihtiyaçlarına bağlı olarak bir sanat endişesi ve tekniği taşımaksızın tabii ortamlarda icra edilir. Bununla beraber kültür merkezi olan büyük şehirlere yaklaşıldıkça klasik müzikle yakınlığı ve benzerliği artar.

Dünyada özellikle XIX. yüzyıldan itibaren gelişen halk bilgisi esas olarak halk yaşayışını araştırmayı amaçlarken bir taraftan da müzik değerlerini incelemeye yönelmiş, bu sebeple halk müzikisi "folklor müzikisi" tabiriyle de ifade edilmiştir. Bu yönü de dikkate alınarak halk müzikisi için geleneğe dayalı olan, yaygınlaşmış ve tarihî bir derinlik kazanmış halk duygu ve düşüncesinin müzik ile yankılanmasıdır denebilir. Bu müzikde eseri meydana getiren ilk kişi belli olsa bile zaman içinde eser şahsî olmaktan çıkarak cemiyyetin ortak mahsulü haline gelir.

XX. yüzyılın ilk yarısında yabancı araştırmacılar BÉLA Bartók, Zoltán Kodály, Mozer, Brenet, Prat, Breniers, Türkler'den Mahmut Ragıp Gazimihal, Halil Bedî Yönetken, Muzaffer Sarısözen ve Nida Tüfekçi gibi müzikologlar tarafından yapılan tanımlamalarda birleşilen ortak düşüncelere göre halk müzikisi, a) Sahibinin kim olduğu bilinmeksizin halkın ortak malı halinde yaşayan, bu yönüyle de anonim kabul edilen eserlerdir. Bunlar halkın ortak değerlerini terennüm eden derin bir geçmişe ve coğrafya ile bağlantılı yaygınlığa sahiptir. b) Halkın benimsediği halk melodileri kulaktan kulağa taşınarak yayıldığından zaman içinde halkı etkileyen olaylarla değişime uğ-

ramış, aynı zamanda bu yönüyle süreklilik göstermiştir. c) İcrasında bir iddia taşımamaktadır. d) En değerli ürünleri ücre köşelerde ve yaşlı insanların hafızalarında yaşatılan eserlerdir.

Bu özellikler daha çok bir kabile ya da köylü müzikisini anlatmaktadır. Ancak "halk" kelimesinin taşıdığı anlamın zamanla değişikliğe uğraması, halk müzikisi eserinin tanımlanmasında da farklı yaklaşımlar ortaya çıkarmıştır. Nitekim Hugo Riemann, halk tarafından sonradan benimsenen ve zamanla halk müzikisi ürünü sayılan melodilerle, melodik ve armonik bünyesi kolayca anlaşılan ve popüler bir eda taşıyan melodileri de halk müzikisi olarak kabul eder. Halk müzikisi XX. yüzyılın başlarında müzikolojinin çalışma konularından biri olmuş, daha sonra etnomüzikolojinin kapsamına girmiştir. Bundan dolayı bir kısım etnomüzikologlar, halk melodilerinin yaşadığı ortamları köy ve aşiret çevresinden çıkarak şehir muhitine kadar taşımakta bir sakınca görmemişlerdir. Özellikle sanayi toplumlarında halk arasında yaşayan ve -Türkiye'de 1970'lerden sonra "arabesk müzik" adı altında yaygınlaşan karmaşık örneklerinde olduğu gibi- milyonları etkileyen müzik değerlerinin karşılaştırmalı bir bilim dalı olarak ortaya çıkan etnomüzikolojinin çalışma alanına girmesi, halk müzikisi tanımının ileriki yıllarda da farklılığa uğrayacağını ortaya koymaktadır.

XIX. yüzyıldan XX. yüzyıla ulaşan zaman dilimi içinde kendini gösteren yaklaşımlar adlandırmalarda da farklı düşüncelere sebep olmuştur. Bazı araştırmacılar halk müzikisi tabiri yerine "ilkel müzik" (primitive music) ve "eski zamanlardan kalma müzik" (ancient music) gibi tabirleri kullanmayı tercih etmişlerdir. Modern dünyanın bu konuya yaklaşımı ise "geleneksel müzik" (traditional music) ve "ırka bağlı, aşiret-kabile müzikisi"

(ethnic music) şeklinde belirlenmiştir. Bu yaklaşım etnomüzikolojinin gelişmesiyle paralellik gösterir ve bütün bu tabir ve adlandırmaların hepsini "ethnomusicology" terimi karşılar. Böylece kelime "ırklar, kavimler veya genel olarak kültürlerin müzikisini araştıran bilim" mânasını kazanmıştır ki halk müzikisi de buna dahildir.

Halk müziğine dair ilk kayıtlar, önceleri çeşitli ülkelerde kaleme alınan folklorik eserlerde yer almıştır. Özellikle XVII. yüzyılda İngiltere ve Fransa'da çok sayıda folklorik malzeme içeren inceleme ve yayında bu konuya temas edildiği görülmektedir. XVIII. yüzyılda ise bazı Orta Avrupa ülkelerinde folklorlardan ayrı olarak halk müziği değerlerine de önem verilmeye başlanmıştır. Bir yönüyle milliyetçiliği, millî dil ve millî sanat düşüncesini doğuran romantizm akımının da tesiriyle halk müzikisine ait eserler derlenerek notaya alınmış, böylece dağınık halklar arasında mânevî bir birlik oluşturma çabaları çerçevesinde halk ezgilerinden faydalanma yoluna gidilmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa ve Balkanlar'da, özellikle de Osmanlı ülkesinde etnik topluluklar üzerinde halk müzikisi çalışmaları yoğunlaşmaya başlamış, bir yünden siyasî amaçları da olan bu çalışmalar ciddi neşirler halinde artarak devam etmiştir. İngiltere'de Ballard ve Mongrif Makferson 1760 yılında İskoçya halk ezgilerini yayımlamış, 1879'da İngiliz Halk Müziği ve Dansları Cemiyeti kurulmuş, çeşitli dernekler ve müzik okullarında zengin koleksiyonlar oluşturulmuştur. Polonya'da Oskar Kolberg, 1857'den 1865'e kadar topladığı 10.000 kadar halk ezgisini yirmi iki cilt halinde yayımlamıştır. Çekoslovakya'da (Bohemya) Bartoš 1882, 1889 ve 1901 yıllarında derlediği Moravya ezgilerini neşretmiş, Ludvik Kuba da 1884-1925 yılları arasında bütün Slav dünyasını dolaşarak Rus, Ruten, Çek, Sloven, Slovak, Sırp, Hırvat ve Karadağ bölgelerinden binlerce ezgi derlemiş ve bunları on cilt halinde *Slovanstvo ve Soych Zpévech* (şarkıları etrafında Slavlık) adıyla yayımlamıştır. Franjo Kuhaç'ın 1878'de Agdam'da bastırdığı dokuz ciltlik eserinde Sırp, Hırvat, Sloven ve Boşnak ezgileri yer alıyordu. Macaristan'da ilk derlemeler, 1896'da Béla Vikar tarafından "fonograf" adı verilen ses kayıt ve dinletme cihazının kullanımıyla başlamış, 1905 yılından itibaren Béla Bartók ve Zoltán Kodály, sadece Macaristan'da değil komşu

Muzaffer Sarısözen'in radyo sanatçıları ile yaptığı bir halk müzikisi çalışması

Adana civarındaki bir derleme gezisinde Belá Bártok ile Ahmet Adnan Saygun

ülkelerde de halk müzikisi örneklerini toplayarak büyük bir kısmını yayımlamışlardır. 1909-1917 yılları arasında yapılan derlemelerde Bartók ve Kodály'nin Roman-ya'nın asıl yerlilerinden topladıkları şarkı sayısı 3500 civarındadır. Bulgaristan'da önce Çolakov 1872'de *Bulgarskij Narod. Sbornik*'i (Bulgar ulusal şarkı mecmuası), Stoyanov ve Račov 1887'de yirmi dört halk ezgisini, Vasilev ise 1891'de 225 Bulgar halk ezgisini neşretmiştir. Bulgaristan'da 1925-1931 yıllarında toplanan şarkı sayısı 25.000 kadardır. Yunanistan'da bu konudaki ilk araştırmaların 1898'de Sakız adasında, Hubert Pernot'nun fonografa alıp 1903 yılında notalarıyla bastırdığı çalışmaları ile başladığı görülmektedir. Bunu, Yorgi Pahtikos adlı Rum araştırmacısının Anadolu, Trakya ve İstanbul'daki Rum ve Ermeniler'den derlediği 260 kadar ezgiyi 1905 yılında neşri takip etmiştir. Fokaeos ve Vizandi 1830'da, Vlahopulos 1849'da, Georgiyadis 1859'da, Geyvelis 1873'te, Kilcanidu 1888'de İstanbul'da halk ezgilerinin de yer aldığı nota kitapları ve dergileri çıkarmışlardır. Antonios Sigála 400 Yunan halk şarkısını 1880'de Atina'da bastırmıştır.

Amerika'da XIX. yüzyılın sonlarından itibaren özellikle kızılderili müzikleri üzerine araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda, Edison'un ses kaydeden silindiri ilk kullanan antropolog Walter Fewkes ve ardından Franz Boas ilk akla gelen bilim adamlarıdır. Uzakdoğu ve özellikle Çin müziği üzerine de XIX. yüzyılın sonlarından itibaren araştırmalar yapılmaya başlandığı bilinmektedir.

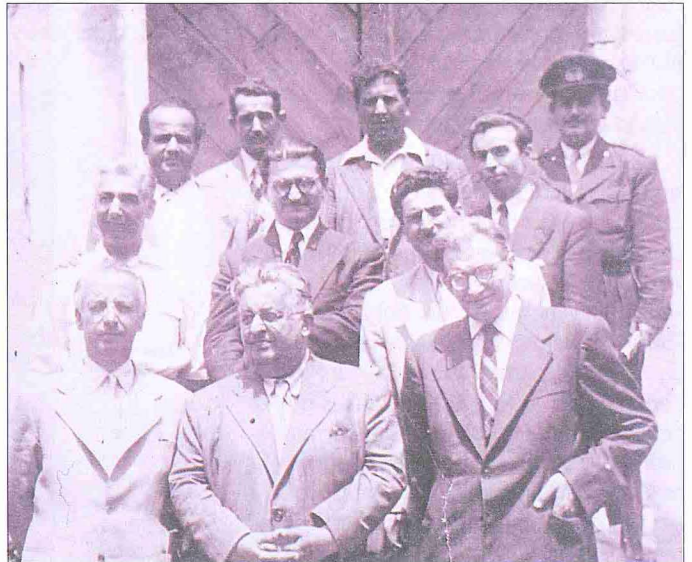
Osmanlılar dışındaki Türk dünyasında çalışmalar Azerbaycan'da Üzeyir Hacıbeyli, Müslim Magomayev, Özbekistan'da Fitret, Kırım'da Yahya Şerefettin, Hasan Rifat, Rusya'da Zataeviç, Uspenski, Miranov ve Belaiev gibi pek çok araştırmacı ve müzisyenin derlemeler yaparak Kırım, Özbek, Kazak, Kırgız, Tatar, Tacik ve Türkmen ezgilerini toplaması ve bunların bir kısmını yayımlaması şeklinde gelişmiştir.

Diş ülkelerde Türkiye'ye göre uzun bir süre önce başlamış olan halk müziği tesbit çalışmaları sırasında bazı istilâci devletler kolonilerde kendi çıkarları için folklor ve etnografya incelemeleri yaptırmışlardır. Osmanlı Devleti'nin komşuları olan birtakım devletler de gerek kendi topraklarında gerekse Anadolu'da yaşayan Türk unsuru arasında bu maksatla önemli incelemelerin gerçekleştirilmesini sağlamışlardır. Bunların içinde Türk etnografya ve folkloruna ait bazı konuların da yer aldığı görülmektedir.

Bir müzik etnografisinin varlığından ve başka ülkelerde bu konuda yapılan çalışmalardan Türkiye'de ilk bahseden kişi Rauf Yektâ Bey olmuştur. 27 Ağustos 1912'de yayımlanan bir makalesinde Rauf Yektâ, H. Pernot adlı bir Fransız'ın Sakız adasındaki Rumlar'dan on yedi halk ezgisini bir fonografa tesbit ve neşrettiğini söyleyerek bizde hâlâ böyle bir çalışmanın bulunmadığından yakınır. Daha sonra halk müzikisini tesbit için ilk teşebbüs, Dârüelhan müdürü Mûsâ Süreyyâ Bey ve yardımcısı Yusuf Ziya Bey'in (Demircioğlu) gayretleriyle, Maarif Vekâleti Hars Dairesi Müdürlüğü'nün ülkenin çeşitli yerlerindeki müzik öğretmen-

lerine ve ilgili kurumlara gönderdiği bir anketle başlamıştır. Üç yıl süren bu anket sonucunda tesbit edilen 100 kadar nota, Rauf Yektâ Bey'in başkanlığında bir heyet tarafından incelendikten sonra seksen beşi *Anadolu Halk Şarkıları* adıyla iki cilt halinde neşredilmiştir (İstanbul 1926). Ayrıca Seyfettin (Seyfi) ve Sezai Âsaf (Asal) kardeşler, Maarif Vekâleti adına halk ezgilerini derlemek ve notaya almak üzere 1925 yılında Batı Anadolu'ya gönderilmiş, derlenen ezgilerden yetmiş altısı *Yurdumuzun Nağmeleri* adı altında yayımlanmıştır (İstanbul 1926). Ancak her iki çalışma da müzik otoritelerince ses kayıt cihazı kullanılmadığı ve bazı nota yanlışlıkları yapıldığı gerekçeyle pek ciddi bulunmamıştır. Sahaya bizzat çıkıp ses kayıt cihazı ile tesbit yapmak üzere ilk heyet 31 Temmuz 1926'da Dârüelhan adına Anadolu'ya gönderilmiştir. Yusuf Ziya, Rauf Yektâ, Dürrü (Turan) beylerle Ekrem Besim'den oluşan heyet Adana, Gaziantep, Urfa, Niğde, Kayseri ve Sivas dolaylarından 250 kadar türkü derlemiş, bu çalışmayı birer yıl ara ile diğer üç derleme gezisi takip etmiştir. Yusuf Ziya, Ekrem Besim, Muhiddin Sadak ve Ferruh (Arsunar) beylerin katıldığı ikinci gezide Konya, Ereğli, Karaman, Alaşehir, Manisa, Ödemiş ve Aydın yöresinden 250 kadar türkü toplanmış; aynı ekibin İnebolu, Kastamonu, Çankırı, Ankara, Eskişehir, Kütahya ve Bursa illerindeki incelemelerinde ise 300 civarında türkü tesbit edilmiştir. 1929'da gerçekleştirilen ve Yusuf Ziya, Mahmut Ragıp, Ferruh ve Remzi beylerden oluşan dördüncü gezide Trabzon, Rize, Gümüşhane, Bayburt, Erzincan, Erzurum, Giresun ve Si-

Türk Halk
Birliği
Merkezi'nde
(soldan sağa)
önde:
Halil Bedî Yönetken,
Mahmut
Ragıp Gazimihal,
Eflâtun Cem Güney,
ortada:
Sadı Yaver Ataman,
İhsan Hınçer,
Cahit Öztelli,
arkada:
Behçet
Kemal Çağlar,
Muzaffer Sarısözen,
Cevdet Canbulut,
Raci Damacı

Muzaffer Sarısözen tarafından kurulan İstanbul Radyosu Yurttan Sesler Topluluğu

nop dolaylarından 300 kadar türkü derlenmiş ve ilk defa sinema kamerası kullanılarak bazı oyunlar filme alınmıştır. Bu derleme gezilerinde toplanan eserlerden 670'inin notası on iki kitap halinde yayımlandığı gibi 200'e yakın türkü de plağa kaydedilmiştir. Yine bu çerçevede Mahmut Ragıp *Anadolu Türküleri ve Mûsikî İstikbâlimiz* (İstanbul 1928), *Şarkî Anadolu Türkü ve Oyunları* (İstanbul 1929) adlı iki eser neşretmiştir. Adı 22 Ocak 1927 tarihinde İstanbul Konservatuarı ve 1932'de İstanbul Belediye Konservatuarı olarak değişen Dârüelhan'da Yusuf Ziya Bey'in müdürlüğü zamanında İstanbul'a gelen Âşık Veysel (Şatıroğlu), Rizeli Sadık (Aynacı), Bicioğlu Osman, Tamburacı Osman Pehlivan, Canyakan Süleyman Ahmet Hulûsi, Ali Rıza Zorlu gibi pek çok mahallî sanatçıdan türkü kaydedilip arşive alınmış, bu arada bir kısmı çoğaltılarak plak halinde satışa çıkarılmıştır. Bu çalışmaların devrin mûsikî hayatında oldukça ilgi gördüğü bilinmektedir. Nitekim türkülerden bir kısmı klasik fasılların sonunda çalınmaya başlanmış, halk müziğinden faydalanarak bazı genç bestekârlar yeni eserler vermiş ve türkülerini armonize çalışmaları yapmıştır.

1930-1940 yıllarındaki çalışmalar arasında önemli faaliyetlerden biri, ünlü Macar müzikologu Béla Bartók'un 1936 yılında Ankara'ya davet edilmesidir. Türkiye'de kaldığı süre içinde resitaller veren, konserler yöneten Bartók Ankara'da üç konferans vermiş, ayrıca Ankara ve Adana yöresinde Ahmet Adnan Saygun, Ulvi Cemal Erkin ve Necil Kâzım Akses gibi genç bestekârlarla bir saha araştırması yapmıştır. Bartók, Türk müzik adamlarına Türk müziğinin köklerine ulaşabilmeleri için pentatonik müzik karakteri gösteren halk müziği örneklerini arayıp bul-

malarını tavsiye etmiştir. 1930'lu yıllarda Türkiye'de, Türk müziğinin kökeninin Orta Asya olduğu düşüncesiyle halk ezgilerinde "Asyavârî pentatonizm" izlerini bulma çalışmaları yapıldığından bu konudaki düşüncelerinde Türk müzik adamlarıyla aynı görüşü paylaşan Bartók'un fikirleri tasvip görmüştür.

1936'da Mûsikî Muallim Mektebi'nin yerine Ankara Devlet Konservatuarı'nın temeli atılırken özellikle Paul Hindemith'in Maarif Vekâleti'ne verdiği raporlarındaki millî mûsikîye önem verilmesi ilkesi yerine getirilmeye çalışılmıştır. Bu ilke doğrultusunda, daha önce Dârüelhan tarafından yapıldığı gibi halk türkülerini toplamak amacıyla yurt dışında bir anket gerçekleştirilmiş, konservatuar bünyesinde Folklor Arşivi Şefliği kurulmuş, başına da Sivas'tan çağrılan ve hayatının sonuna kadar bu görevini sürdüren Muzaffer Sarısözen getirilmiştir. On yedi yıl süren bu çalışmalar sırasında 9000 civarında derleme yapılmıştır. Bunlardan Muzaffer Sarısözen'in notaya aldığı 1500 kadar eser, Türkiye Radyoları

Yurttan Sesler Topluluğu repertuarının temelini oluşturmuştur. 1952'de İstanbul Belediye Konservatuarı bünyesinde Sadi Yaver Ataman tarafından Folklor İnceleme ve Derleme Kurulu'nun oluşturulması halk müziğine yönelik yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bir yıl sonra da bu kurula bağlı olarak Ataman'ın şefliğinde Folklor Tatbikat Topluluğu kurulmuştur. Bu topluluk halen Adnan Ataman'ın yönetiminde İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuarı Halk Müziği Topluluğu adıyla çalışmalarını sürdürmektedir. Ayrıca ilk defa 5 Kasım 1931 tarihinde Ahmet Kutsi (Tecer) ve Muzaffer (Sarısözen) tarafından Sivas'ta gerçekleştirilen Âşıklar Bayramı, daha sonraki yıllarda yapılan benzeri organizasyonlarla bu çalışmalara önemli katkıda bulunmuştur.

Yayın hayatına 1927'de başlayan İstanbul Radyosu'ndaki ilk halk müziği faaliyeti, zaman zaman Sadi Yaver (Ataman) ile Tamburacı Osman Pehlivan'ın beraberce çalıp söyledikleri türkü programlarından ibaretti. 1938'de yayına başlayan Ankara Radyosu'nda ise halk müziği sanatçı kadrosu bulunmamakta, programlarda daha çok mahallî sanatçılara yer verilmekteydi. Buradaki ilk çalışmalar Yurttan Sesler adlı karma bir toplulukla ve çok yönlü sanatçılarla gerçekleştiriliyordu. Halk müziği örneklerini bir koro anlayışı içinde ilk defa icra etmeye başlayan topluluk, klasik Türk müziği ve halk müziği yayınlarında ortak çalışmalar yapıyordu. Bu çalışmalar, 1946 yılında klasik Türk müziği ve Türk halk müziği için iki ayrı topluluk meydana getirilinceye kadar sürdü.

İstanbul Radyosu'nda 1949-1954 yılları arasında çeşitli gruplar halk müziği yayınlarına katılmaktaydı. Bunlar, Sadi Yaver Ataman'ın yönettiği Memleket Hava-

Ahmet Yamacı yönetimindeki İstanbul Radyosu Yurttan Sesler Topluluğu

Memleket Havaları Ses ve Saz Birliği ile kurucu şef Sadi Yaver Ataman

ları Ses ve Tel (Saz) Birliği ile Necati Başara'nın Şen Türküler Kümesi ve Nedim Otyam'ın Yurdun Her Köşesinden Değişler ve Söyleyişler adını taşıyan programları idi. Muzaffer Sarısözen 1954'te İstanbul Radyosu'nda da Yurttan Sesler Topluluğu'nu kurmuş ve altı ay çalıştırdıktan sonra Ahmet Yamacı'ya devretmiştir. Bugün Ankara, İstanbul, İzmir ve Erzurum radyolarında Yurttan Sesler Topluluğu, Yurttan Sesler Erkekler Topluluğu, Yurttan Sesler Kadınlar Topluluğu ve Bağlama Takımı gibi topluluklar yanında solo programlarla da halk müziği yayınları yapılmaktadır. Ayrıca yöre sanatçılarına solo programlar yaptırılmakta, bu arada üniversite ve devlet korolarına, dernek topluluklarına ve amatör sanatçılara da imkân tanınmaktadır.

Türkiye radyolarında halk müziği çalışmaları derleme, araştırma, yayım ve arşivleme konularında da devam etmiştir. Bu çerçevede 1961 yılında Erzurum, Van, Kars, Hakkâri, Erzincan, Diyarbakır, Elazığ, Urfa, Adana, Bitlis, Muş, Bingöl ve Siirt illerinde yapılan çalışmalarda 800 civarında türkû; 1967'de gerçekleştirilen TRT 1. Folklor Derlemesi gezisinde Gaziantep, Burdur, Van, Erzincan, İzmir, Trabzon, Rize ve Balıkesir illerinden 1738, 1971 yılında Erzurum - Kars yörelerinde 250 kadar eser derlenmiştir. Bu faaliyetler sonunda İstanbul, Ankara, İzmir, Erzurum ve diğer bölge radyoları, Türk Halk Müziği ve Oyunları şube müdürlükleri ve sanatçıları vasıtasıyla binlerce türkû ve ezgi TRT arşivine kazandırılmıştır. TRT ayrıca halk müziğine yönelik ilmi yayınları teşvik etmek amacıyla yarışmalar düzenlemektedir. Türk Halk Müziği konusunda Türkiye'nin en zengin ses arşivi

TRT bünyesinde muhafaza edilmekte ve en düzenli nota yayımları da aynı kurum tarafından yapılmaktadır. Bugün TRT Türk halk müziği repertuarı nota yayımları 5000'i aşmıştır.

Halk müziği çalışmalarına katkıda bulunan resmî kuruluşlardan biri de Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'dür (HAGEM). 19 Mayıs 1966 tarihinde önce Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde Millî Folklor Enstitüsü adıyla kurulan, 1972'de Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı içinde bir süre başka bir adla görev yapan bu kuruluş, 17 Haziran 1973'te Millî Folklor Araştırma Dairesi adını almış, 1974 yılında Kültür, 1982'de Kültür ve Turizm, 1989'da tekrar Kültür Bakanlığı'na bağlanmıştır. 1970'li yılların başından itibaren kuruluş tarafından yapılan düzenli saha araştırmalarında yaklaşık 4000 eser halk müziği arşivine kazandırılmış, ayrıca düzenlenen seminer, sempozyum ve kongrelerde halk müziği ve halk oyunları sekiyonları meydana getirilerek konuların ilmi esaslara göre ele alınması sağlandığı gibi Türk halk müziği ve oyunları ile ilgili bir eser de yayımlanmıştır. Bu arada kurum arşivindeki ezgiler de notaya alınarak yayımlanmaya başlanmıştır.

Türkiye dışındaki Türkler'le ilgili malzemeler, bu bölgelerde derleme ve araştırma pek mümkün olmadığından 1980'li yıllara kadar Türkiye'ye gelenler vasıtasıyla tesbit edilebilmiştir. Bu konudaki ilk çalışmalar Ankara Devlet Konservatuarı adına saha araştırmaları esnasında yapılmış, Muzaffer Sarısözen ve Halil Bedi Yönetken, Eskişehir civarında yaşayan Kı-

rım Tatarları'ndan ve Balkanlar'dan göç etmiş Türkler'den bazı eserler derlemişlerdi. Bu arada Muzaffer Sarısözen ve Sadi Yaver Ataman İstanbul'a yerleşen Altay Türkleri'nden derlemeler yapmışlardı. 1980'li yılların özellikle ikinci yarısından itibaren Halk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü uzmanları Bosna-Hersek, Makedonya, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Özbekistan ve Kazakistan'a giderek saha araştırması gerçekleştirmişlerdir. 1990'dan sonra milletlerarası kültür anlaşmaları çerçevesinde Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve Bulgaristan'da malzeme toplama mümkün olmuşsa da münferit sayılabilecek bu çalışmaların ilim ve sanat dünyasına yeterince kazandırıldığı söylenemez.

1976'da İstanbul'da Türk Müsiki Devlet Konservatuarı'nın açılışı, halk müziği çalışmalarının da akademik bir seviye kazanması için önemli bir merhale teşkil etmiştir. Bunun ardından İzmir Ege Üniversitesi bünyesinde Devlet Türk Müsiki Konservatuarı ile Gaziantep Üniversitesi bünyesinde Devlet Türk Müziği Konservatuarı açılmıştır. Bu çalışmalar belediye konservatuarları ve çeşitli müzik dernekleriyle de desteklenmektedir. Ayrıca üniversitelerde ve orta dereceli okullarda kurulan amatör halk müziği ve oyunları toplulukları, bu kültürün yaşatılması ve yurdun en uca köşesine kadar götürülmesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Diğer taraftan 1980'li yıllarda Kültür Bakanlığı'na bağlı olarak Ankara'da Devlet Türk Halk Müziği Korosu ve Devlet Halk Dansları Topluluğu ile Sivas ve Urfa'da Devlet Türk Halk Müziği Toplulukları'nın

İstanbul Radyosu Yurttan Sesler Topluluğu (1991)

kurulmasındaki amaç halk müziğinin aslına uygun icrası, korunması, yaşatılması ve halka yansıtılmasıdır.

Cumhuriyet'in ilânından günümüze kadar geçen süre içinde folklor ve halk müziğine hizmet eden bazı yarı resmî ve özel birimler de bulunmaktadır. Bunların başlıcaları şunlardır: Türkiyat enstitüleri, Türk Halk Bilgisi Derneği, halkevleri, halk eğitim merkezleri, Folklor Araştırma Kurumu ve Türk Folklor Kurumu. Bunların dışında bazı üniversitelerin folklor kulüpleri de bu çalışmaları desteklemektedirler. Ayrıca güzel sanatlar fakülteleri ve konservatuvarlar bünyesinde yer alan müzikoloji bölümlerinde de etnomüzikoloji çalışmaları çerçevesinde halk müziği incelemeleri sürdürülmektedir.

Türk halk müziği çalışmalarına yabancı müzik adamları da ilgi göstermiş ve onların faaliyetleri halk müziğinin yurt dışında tanıtılması konusunda etkili olmuştur. Bu araştırmacılar içinde Béla Bartók, Kurt ve Ursula Reinhard, Laurence Picken, Wouther Swets, Harumi Koshi-ba, Irene Markoff, Martin Stokes, Sipos János gibi isimler ilk akla gelenlerdir. Picken'in *Folk Musical Instruments of Turkey* (London 1975) adlı eseri, sahasında hazırlanmış çalışmalardan biri olarak büyük önem taşır. Bartók'un, Türkiye'deki araştırmalarını içeren ve 1975'te Budapeşte'de *Bela Bartok's Folk Music Research in Turkey*, Amerika'da *Turkish Folk Music From Asia Minor* adlarıyla neşredilen eseri de bu alandaki yayımların en önemlilerindendir. Eser, Amerika'daki neşrinden *Küçük Asya'dan Türk Halk Musikisi* adıyla Bülent Aksoy tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (İstanbul 1991).

Cumhuriyet'in ilk elli yılında halk müziği araştırmalarını resmî kişilikleri yanında şahsî gayretleriyle de sürdüren bilim adamı ve sanatçılardan bazıları şunlardır: Yusuf Ziya Demircioğlu, Mahmut Ragıp Gazimihal, Ferruh Arsunar, Ahmet Adnan Saygun, Seyfettin ve Sezai Asal, Halil Bedî Yönetken, Muzaffer Sarısözen, Sadi Yaver Ataman, Veysel Arseven, Nida Tüfekçi, Neriman Tüfekçi, Yücel Paşmakçı, Orhan Dağlı, Adnan Ataman, Muammer Sun, Kemal İlerici, Gültekin Oransay, Muammer Uludemir, Ahmet Yürür, Yıldırım Erdener, Şenel Önal, Mehmet Özbek, Mansur Kaymak, Suphi Saatçi, Süleyman Şenel.

Türkiye'de yaklaşık yetmiş yıl önce başlayan resmî ve yarı resmî halk müziği ça-

lışmalarında yüzlerce etnografik ve folklorik değer gün ışığına çıkarılmıştır. Yurt içinde ve yurt dışında konuyla ilgili olarak birçok eser yazılmış, resmî ve özel arşivlerde 40.000 civarında halk müziği örneği toplanmıştır. Almanya, Fransa, Macaristan, Hollanda, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya başta olmak üzere yurt dışındaki çeşitli arşivlerde bulunan malzemenin miktarı ise henüz tam olarak bilinmemektedir (Türk halk müziğinin şekilleri, ezgi yapısı, işlediği konular, usulleri ve sazları hakkında geniş bilgi için bk. TÜRK).

BİBLİYOGRAFYA :

Ziya Gökalp, "İctimâiyat: Hars ve Medeniyet", *Yeni Mecmua*, sy. 60, İstanbul 1918, s. 142-143; Mûsâ Süreyyâ, "Asker Türküsü", a.e. (Çanakkale: 5-18 Mart 1915-331/*Yeni Mecmua*'nın Fevkalâde Nüshası, 1918), s. 80; Rauf Yek-tâ, *Dârü'l-elhân/Anadolu Halk Şarkıları, Defter I*, İstanbul 1926, s. 7-8; a.mlf., "Kafkasya Müsîkisi", *Şehbâl*, sy. 59, İstanbul 1328, s. 210; Seyfettin-Sezai Âsaf [Asal], *Yurdumuzun Nağmeleri*, İstanbul 1926; Mahmut Ragıp Gazimihal, *Anadolu Türküleri ve Müsiki İstikbâlimiz*, İstanbul 1928; a.mlf., *Şarkî Anadolu Türkü ve Oyunları*, İstanbul 1929; a.mlf., *Balkanlarda Müsiki Hareketleri*, İstanbul 1937; a.mlf., *Türkiye-Avrupa Müsiki Münasebetleri*, İstanbul 1939; Yusuf Ziya Demircioğlu, *Anadolu Köylerinin Türküleri*, İstanbul 1938; a.mlf., "Dünyada İlk Müsiki Folklor Hareketleri", *Müsiki Ansiklopedisi*, sy. 1, İstanbul 1947, s. 13-14; a.mlf., "Memleketimizde Müsiki Folklor Hareketleri", a.e., sy. 4 (1947), s. 3; sy. 5 (1947), s. 3; Orhan Şaik Gökyay, *Devlet Konservatuvarı Tarihçesi*, Ankara 1941, s. 19; İbrahim Aslanoğlu, *Sivas Halk Şairleri Bayramı*, Sivas 1965; Cahit Öztelli, *Eulerinin Önü*, İstanbul 1972; M. Şakir Ülkütaşır, *Cumhuriyet'le Birlikte Türkiye'de Folklor ve Etnografya Çalışmaları*, Ankara 1973; Z. Kodály, *Folk Music of Hungary*, Budapest 1982; B. Nettl, *The Study of Ethnomusicology*, Urbana-Chicago 1983; P. Hindemith, *Türk Küğ Yaşamının Kalkınması İçin Öneriler: Vorschläge Für Den Aufbau Des Türkischen Musiklebens* (trc. Gültekin Oransay), İzmir 1983, s. 111; Philip V. Bohlman, *The Study of Folk Music in the Modern World*, Indiana 1988; Béla Bartók, *Küçük Asya'dan Türk Halk Musikisi* (trc. Bülent Aksoy), İstanbul 1991; Yıldırım Erdener, "Etnomüzikoloji Nedir?", *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, Ankara 1993, s. 65-72; Ahmet Adnan Saygun, "Halk Musikisi", *Yücel*, XI/62, İstanbul 1940, s. 94-100; a.mlf., "Halk Müziğinin Derlenmesi", *Müzik Görüşleri*, sy. 10, İstanbul 1949, s. 3-4; Halil Bedî Yönetken, "Folklor Dersleri", *Orkestra*, sy. 94, İstanbul 1971, s. 42-54; sy. 95 (1971), s. 25-46; Süleyman Şenel, "Dârü'l-elhân Heyeti Tarafından Fonografla Derlenen İlk Türkü", *TFAY Belleten* (1987), s. 212-240; a.mlf., "Küçük Asya'dan Türk Halk Musikisi", *Çalıntı*, sy. 2, İstanbul 1993, s. 76-79; Nida Tüfekçi, "Türk Halk Müziği", *CDTA*, VI, 1482-1488.

SÜLEYMAN ŞENEL

HALKA

(الحلقة)

Zikir veya ilim meclisi anlamında bir terim.

Sözlükte "daire, insanların bir daire biçiminde dizilmesi" mânasına gelen *halka* (*haleka*) kelimesi, ilim öğrenmek için öğrencilerin bir hocanın ve zikir yapmak için sûfilerin bir şeyhin çevresinde toplanmasını ifade etmek üzere "tedrîs" ve "zikir" kelimeleriyle birlikte "meclis" anlamında kullanılmıştır (*halka-i tadrîs*, *halka-i zikir*). Namaz kılarken cemaatin saf teşkil etmesi istendiği halde sohbetlerde, vaazlarda ve derslerde çok defa halka veya hilâl biçiminde sıralanma tercih edilmiştir. Dinleyicilerin kalabalık olması durumunda bir halkanın arkasında bir veya birkaç halka daha oluşturulur. Böylece yapılan vaazın veya verilen dersin daha rahat dinlenmesi ve daha iyi anlaşılması sağlanır.

Hz. Peygamber zamanında ders ve zikir halkalarının mevcut olduğunu gösteren bazı rivayetler vardır. Resûl-i Ekrem mescidde ashabın biri öğretim, diğeri Kur'an okuma ve dua olmak üzere iki halka teşkil ettiğini görmüş, bunların her ikisinin de hayırlı olduğunu söylemiş, fakat kendisi muallim olarak gönderildiğini belirterek öğretim halkasına dahil olmuştur (İbn Mâce, "Muḳaddime", 17). Diğer bir hadiste halkada boş bulunduğu yere oturan, boş yer bulunmadığında arkada ikinci bir halka başlatan kişiler övülmüş, halkaya dahil olmayanlar ise kınanmıştır (Buhârî, "İlim", 8, "Şalât", 84). Ayrıca Hz. Peygamber cemaate onar kişilik halkalar oluşturup yemek yemelerini tavsiye etmiştir (Müslim, "Nikâh", 94). Fakat namazdan önce saf düzeninde bulunması gereken cemaat böyle bir zamanda halka teşkil etmekten menedilmiştir (Müslim, "Şalât", 119; İbnül-Esîr, *en-Nihâye*, "hık" md.). Bir hadiste de zikir halkaları cennet bahçelerine benzetilerek müminlerin buralara devam etmesi teşvik edilmiştir (*Müsned*, III, 150).

Resûl-i Ekrem zamanında mevcut olan zikir halkaları sonraki dönemlerde de varlığını sürdürmüştür. Ancak başlangıçta ilim ve zikir halkaları henüz birbirinden kesin hatlarla ayrılmamıştı. Halka teşkil etmek de sûfilerin ayırt edici özelliği değildi. Bundan dolayı ilk tasavvufî kaynaklarda zikir halkası tabiri üzerinde durulmamış, Serrâc, Ebû Tâlib el-Mekkî, Kuşeyrî, Hücvîrî ve Sühreverdî gibi ilk sûfi